

Josef Kraus: *Íránský státní terorismus: od Chomejního po Ahmadínežáda.*

1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, 219 stran, ISBN 978-80-7325-342-4 (signatura knihovny ÚMV 60 601).

V brněnském Centru pro studium demokracie a kultury (CDK) vyšla kniha Josefa Krause nazvaná *Íránský státní terorismus: od Chomejního po Ahmadínežáda*, která se z bezpečnostní a politologické perspektivy zabývá jednou z nejčastěji zmiňovaných zemí, pokud jde o ohrožení mezinárodní bezpečnosti. Josef Kraus se dlouhodobě a systematicky odborně zaměřuje na region Perského zálivu, přičemž ve svých dřívějších studiích se věnoval i konkrétním tématům jako terorismus, energetická bezpečnost, nacionalismus či konkrétní konflikty v dané oblasti.

Josef Kraus, který v současnosti působí v Centru bezpečnostních a vojenskostrategických studií na Univerzitě obrany, si ve své knize klade za cíl zodpovědět několik výzkumných otázek, přičemž tou stěžejní je: *Jak intenzivní hrozbu terorismus íránské provenience, resp. Íránem podporovaný, představuje?* Další otázkou, kterou si autor pokládá, je, *zda represivní a subverzivní forma terorismu íránské provenience, resp. tendence míry jeho intenzity dovnitř státu i ven spolu souvisí* (s. 11). Kraus si logicky stanovuje časové období (1979–2013), kterému se věnuje s ohledem na zvolené výzkumné otázky. Cílem knihy je předložit české odborné komunitě co nejpodrobnější výzkum íránského státního terorismu a zasadit získané informace do širšího kontextu íránské politiky i mezinárodních vztahů v oblasti Středního východu.

Josef Kraus téma zpracovává na základě otevřených zdrojů (primárních i sekundárních), nicméně lze ocenit, že jsou vhodně kombinovány a další metody, a to zúčastněné pozorování (nezúčastněné a skryté) a rozhovory (strukturované, polostrukturované i nestrukturované). Za jednoznačný přínos lze považovat i skutečnost, že autor Islámskou republiku Írán opakovaně navštívil, což je pro knihu přínosné nejenom z důvodu zajímavé fotografické přílohy, ale i vzhledem k jeho znalosti daného prostředí. Sběr dat Kraus prováděl při vlastním terénním výzkumu v popisovaných oblastech (mimo jiné Írán, Libanon, Palestina, Irák, Turecko, a další). Autor si je vědom obtížné diferenciací mezi relevantními a nevěrohodnými (propagandistickými, ideologickými či tendenčními) daty. I z toho důvodu data z primárních i sekundárních zdrojů prošla procesem triangulace, kdy jejich spolehlivost byla potvrzena daty z jiných zdrojů.

Podstatná z hlediska výzkumu je pasáž týkající se konceptualizace a operacionalizace státního terorismu, respektive státem podporovaného terorismu. Jednotlivé pojmy i konceptualizace obecně působí logicky a koherentně a jsou postaveny na respektovaných zahraničních autorech. V případě definice terorismu autor vychází z definice Maxmiliána Strmisky. Na základě této definice následně text diskutuje subverzivní terorismus (tedy zdola proti držitelům moci) a terorismus represivní (veden shora, tedy od držitelů moci). Je otázkou, zda by v případech, kdy je evidentní podpora držitelů moci a dochází k násilí na území touto mocí spravovaného státu, nebyl vhodnější poměrně užívaný termín „státní teror“. Nutno také podotknout, že i sám Kraus slovní spojení „státní teror“ místy užívá (například s. 43, 167, 185). I na základě tohoto terminologického upřesnění autor cituje Hoffmanna, který uvádí, že „*stát se může na terorismu podílet pouze směrem ven, vnitřní represálie není možné označovat slovem terorismus*“ (s. 24). Pokud jde o podporu terorismu za hranicemi státu, pak zahraniční autoři často pracují s termínem státem sponzorovaný terorismus (*state-sponsored terrorism*). Tento termín Kraus definuje jako „*úmyslné použití násilí či hrozby násilí suverénními státy (nebo subnacionálními skupinami, které jsou povzbuzovány či podporovány suverénními státy) k dosažení strategických nebo politických cílů za pomoci aktů porušujících zákony a právo*“ (s. 24).

V další subkapitole je již pracováno s koncepcí Guse Martina, který státem sponzorovaný terorismus dělí podle dvou kritérií. Prvním je buď podpora na mezinárodní, nebo vnitrostátní úrovni. Druhým kritériem je druh podpory (sponzorství), které se člení na patronaci (aktivní participace na teroristických aktivitách ze strany státu) a asistenci (jedná se o tichou účast či podporu státu na teroristických aktivitách). Asistenci tak lze vnímat spíše jako podporu skrze další subjekty, které nejsou přímo napojeny na konkrétní stát (režim). Tyto prostředníky označuje Kraus jako takzvané *proxies*. Následující pasáž popisuje na základě členění Daniela Bymana šest kategorií státní podpory terorismu. Jedná se o silné podporovatele (úzká vazba na teroristické skupiny), slabé podporovatele (stát disponuje pouze omezenými zdroji k podpoře teroristických skupin), vlašné podporovatele (jedná se především o sympatie vůči teroristům bez konkrétní formy pomoci), protichůdné podporovatele (státy se snaží o kontrolu těchto skupin), pasivní podporovatele (k přímé podpoře nedochází, nicméně státy respektují teroristické aktivity vzhledem k naladění obyvatelstva), nechtěné hostitele (státy, které nejsou schopny – z důvodu svého oslabení a reálné neexistence výkonu své moci na daném území – zastavit aktivity teroristů).

Dalším významným tématem knihy je představení jednotlivých způsobů podpory terorismu, což se děje na základě prací Boaze Ganora a Shaula Shaye. První z uvedených autorů podporu člení na 1. ideologickou, 2. finanční, 3. vojenskou, 4. operační, 5. iniciační a 6. přímou, kdy se jedná o zapojení do teroristických akcí. Shay oproti tomu podporu terorismu vnímá v pěti oblastech, jimiž jsou: 1. propaganda a politická podpora, 2. řízení teroru, 3. financování, 4. instruktáž a výcvik a 5. dodávky zbraní a vojenské techniky. V kapitole, která blíže představuje operacionalizaci, je podstatná především tabulka č. 2, z níž vyplývá odlišná míra ohrožení, kterou Kraus člení na tyto čtyři stupně: přímá hrozba, potenciální hrozba, mírné ohrožení a absence hrozby.

Ve čtvrté kapitole je představena stručná historie moderního Íránu od roku 1921 až do islámské revoluce v roce 1979. Zajímavá je diskuse na straně 50 na téma konceptu árij-skosti obyvatel Persie, což vedlo k přejmenování země na Írán (ze slova Aryan) a na obdiv k nacistickému Německu ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století, které bylo s konceptem árijství v té době spojováno nejvíce. Stejně tak se Kraus věnuje představení socioekonomických parametrů Íránu v 70. letech 20. století, které měly významný vliv na vystoupení opozičních sil proti Mohhamedu Rézovi. Po převzetí moci ajatolláhem Rudolláhem Chomejmím se změnil jak celý politický systém (monarchie se proměnila v islámskou republiku), tak i jeho základní parametry (podle systému *velájat-e faqih*), přičemž je nutné uvést počáteční Chomejmího úsilí o vývoz islámské revoluce do jiných zemí Perského zálivu. Velice stručně je rovněž popsána irácko-iránská válka a vliv na celý region, jejíž konec znamená i začátek takzvaného postchomejmíovského období, kdy nastupuje Sajjid Alí Chameneí, který je znám svou ostrou protizraelskou rétorikou. V knize jsou dále popsány základní etnické a náboženské aspekty současného Íránu, včetně přiblížení jednotlivých statusů a charakteristik významných iránských menšin.

Pro politology je podstatná kapitola popisující iránský politický systém, který je ovládnán duchovním vůdcem (*rahbarem*), jenž určuje základní orientaci iránské politiky. Mezi další aktéry iránské politiky patří Islámské poradní shromáždění (*madžlis*), Rada dohlížitelů (*mudžtahidi*) a Rada pro určování zájmu státu, která je jakýmsi poradním orgánem rahbara. Z analýzy Josefa Krause také vyplývá, že v posledních letech narůstá vliv Revolučních gard, které se výrazně zapojují do ekonomického dění, čímž posilují jak vliv na vnitřní, tak i na vnější bezpečnost. Z celkového popisu politického systému rovněž vyplývá, že moc prezidenta se zmenšuje, byť to v kontextu radikálních projevů bývalého prezidenta Mahmúda Ahmádinežáda, které byly reflektovány západními médii i politickými komentátory, může působit překvapivě.

Následující analýza se věnuje vlivu Íránu na terorismus ve vybraných oblastech, tedy v Perském zálivu (popsány jsou vztahy k Saúdské Arábii, Spojeným arabským emirátům, Bahrajnu a především k Iráku), Levantě, Libanonu (klíčový je především vztah Íránu

k Hizballáhu), Izraeli a Palestině, Afghánistánu a v kavkazském regionu. Ve všech zvo-
lených regionech si Kraus (podle konceptu Shaula Shaye, viz výše) všímá, zda dochází ze
strany Islámské republiky Írán 1. k politické podpoře terorismu, 2. k řízení teroristických
operací, 3. k financování teroristických operací, 4. k výcviku a 5. dodávkám zbraní tero-
ristickým skupinám. Text tak hledá souvislosti, které by měly vliv na zodpovězení vý-
zkumných otázek. Víceméně pro dokreslení situace se pak devátá kapitola věnuje íránské
podpoře terorismu mimo popsané regiony a státy. Nutno podotknout, že spíše šlo o oje-
dinělé excesy, nejčastěji ve formě likvidace konkrétních osob, často íránských emigrantů,
jako tomu bylo při útocích v Buenos Aires v letech 1992 a 1994.

Závěrečná kapitola popisuje „terorismus (teror) dovnitř“ Islámské republiky Írán po
roce 1979. V této souvislosti je diskutováno i porušování lidských a občanských práv a re-
prese vůči politickým oponentům a aktivistům. Text hovoří o dvou kategoriích vnitřního
teroru/terorismu, a to o domácí patronaci těchto aktivit (popsány jsou incidenty ze strany
islámských revolučních výborů, *komiteh*) a na domácí asistenci (reprezentovanou skupi-
nou *Ansár-e Hezbollah*).

Závěr knihy shrnuje základní informace týkající se íránského terorismu a jednotlivých
aktérů (Revoluční gardy, speciální jednotky *al-Quds*, tajná služba VEVAK či paramilitární
uskupení *Basidž* či *Ansár-e Hezbollah*). Jako hlavní výstupy jsou předloženy tabulka č. 4,
která představuje jednotlivé stupně teroristické hrozby v popisovaných regionech, a ta-
bulka č. 5, jež si všímá míry ohrožení na základě časového vymezení (dle duchovních
vůdců a jednotlivých prezidentů po roce 1979). Z výsledků vyplynulo, že přímá hrozba
teroristických aktivit ze strany Íránu se týká Libanonu, Izraele (podpora je jak u Palestin-
ského islámského džihádu, tak i u Hamásu) a Palestiny. Kraus také vhodně doplňuje, že
„změna nastala v sousední Sýrii, kde se Islámská republika silně angažuje na straně svého
dlouholetého spojence Bašára Asada, zatímco sunnitsko-radikální Hamás se postavil za
povstalece“ (s. 178).

Na monografii Josefa Krause lze ocenit i fotografickou přílohu z autorova archivu,
nicméně lze vytknout absenci přílohy kartografické, která mohla být vhodným doplňu-
jícím materiálem při popisu jednotlivých regionů a etnických menšin. Na druhou stranu
lze ocenit sestavený seznam zkratk a stručný slovník významných perských a arabských
pojmů. Diskutovat v knize lze některé informace, které mohou působit zkratkovitě, což se
týká například Revolučních ozbrojených sil Kolumbie (poznámka pod čarou č. 15, s. 46),
kde autor tvrdí, že FARC je významný drogový kartel. Přestože FARC skutečně využívá
financování z aktivit drogového charakteru, lze o něm stále uvažovat spíše jako o mar-
xistické (ideologicky ukotvené) guerillové skupině než jako o drogovém kartelu. Drobnou
výtkou je rovněž nesjednocené psaní užívaného termínu gerila/guerilla (s. 45, 46 / s. 129).

Knihy Josefa Krause je bezpochyby zajímavým textem, který vnáší do debaty o roli
Islámské republiky Írán zajímavé poznatky. Text působí koherentně, autor postupuje sys-
tematicky a zpracovává informace na základě relevantní literatury i mnoha významných
internetových zdrojů. Rovněž lze ocenit vedené rozhovory, a to jak v Íránu samém, tak
s íránskými emigranty. Zcela na závěr lze doplnit, že tuto monografii využijí odborníci
zabývající se jak bezpečnostními tématy, tak politologové či odborníci na Střední východ.
Doporučit ji lze také diplomatům, novinářům, bezpečnostním analytikům či studentům již
výše uvedených oborů.

Josef Smolík